

Evoluția standardelor CPT cu privire la închisoare

*Extras din cel de-al 11-lea Raport general,
publicat în 2001*

Relațiile dintre personal și deținuți

26. Baza unui sistem penitenciar de factură umană va fi întotdeauna un personalul recrutat și format cu seriozitate, care să știe cum să adopte o atitudine corespunzătoare în relațiile cu deținuții și care să-și perceapă munca mai mult ca pe o vocație decât ca o simplă slujbă. Crearea unor relații pozitive cu deținuții trebuie să fie recunoscută ca trăsătură principală a acestei vocații.

Din păcate, CPT-ul constată adesea că relațiile dintre personal și deținuți sunt de natură formală și distantă, personalul adoptând o atitudine foarte rigidă față de deținuți și considerând comunicarea verbală cu ei ca un aspect marginal al muncii lor. Următoarele practici frecvent observate de CPT sunt simptomatice pentru o astfel de manieră: de a obliga deținuții să se întoarcă cu fața la perete în timp ce așteaptă ca personalul închisorii să se ocupe de ei sau să treacă vizitatorii, de a cere deținuților să lase capul în jos și să țină mâinile încrucișate la spate în timp ce se deplasează în interiorul instituției, gardienii își țin bastoanele într-un mod vizibil și chiar provocator. Astfel de practici nu sunt necesare din punct de vedere al securității și nu vor contribui cu nimic la dezvoltarea relațiilor pozitive dintre personal și deținuți.

Adevăratul profesionalism al personalului penitenciarelor cere ca ei să fie capabili să trateze deținuții într-o manieră decentă și umană, în timp ce se acordă atenție problemelor de ordine și securitate. În această privință administrația penitenciarelor trebuie să încurajeze personalul să de-a dovadă de o anumită încredere, pornind de la ideea că deținuții sunt pregătiți să se comporte decent. Dezvoltarea relațiilor constructive și pozitive dintre personal și deținuți nu va reduce numai riscul relelor tratamente, dar va intensifica, de asemenea, controlul și securitatea. În schimb, va face ca munca personalului să fie mai răsplătită.

Asigurarea relațiilor pozitive personal – deținuți va depinde, de asemenea, în mare măsură de prezența în orice moment a unui număr adecvat de personal în zonele de detenție și în locurile de activitate frecventate de către deținuți. Delegațiile CPT-ului au constatat adesea că nu acesta este cazul. Efectivele, în ansamblu scăzute ca număr de personal și / sau ca sisteme specifice de prezență a personalului și care diminuează posibilitățile de contact direct cu deținuții, vor împiedica în mod cert dezvoltarea relațiilor pozitive. Într-un mod mai general ele crează un mediu care nu va oferi securitatea dorită nici personalului și nici deținuților.

Trebuie, de asemenea, notat că atunci când efectivele de personal nu sunt suficiente, un număr important de ore suplimentare se pot dovedi necesare pentru a menține un nivel minim de securitate și programe de activitate în instituție. O astfel de stare a lucrurilor poate ușor genera un nivel important de stres pentru personal și o epuizare profesională prematură, situație care riscă să mărească tensiunea inerentă tuturor mediilor penitenciarului.

Violența între deținuți

27. Obligația de a fi răspunzător de deținuți, care revine personalului penitenciarului, înglobează responsabilitatea de a-i proteja împotriva altor deținuți care le-ar putea aduce prejudicii. De fapt, incidentele violente între deținuți sunt frecvente în toate sistemele penitenciarelor. Ele implică o mare varietate de fenomene, de la forme subtile de hărțuire până la intimidări fățișe și agresiuni fizice grave.

O strategie eficientă împotriva actelor de violență între deținuți cere ca personalul penitenciarelor să fie în măsură, inclusiv în termeni de efectiv, să-și exercite în mod convenabil autoritatea și funcția de supraveghere. Personalul penitenciarului trebuie să acorde atenție semnelor de agitație și să fie totodată hotărâți și formați într-o manieră adecvată pentru a interveni când va fi cazul. Existența unor relații pozitive între personal și deținuți, bazate pe noțiunile de securitate ale detenției și pe responsabilitatea asupra deținuților constituie un factor crucial în acest context. Aceasta va depinde în mare măsură de faptul că personalul posedă calități corespunzătoare în domeniul comunicării inter-personale. În plus, conducerea trebuie să fie pregătită să susțină pe deplin personalul în exercitarea autorității sale. Pot fi, de asemenea, impuse măsuri de securitate specifice adaptate caracteristicilor particulare ale situației (inclusiv proceduri eficiente de percheziție). Totuși, astfel de măsuri nu pot constitui decât un sprijin pentru cerințele fundamentale de securitate menționate mai sus. În plus, sistemul penitenciar trebuie să trateze problema unei clasificări și repartizări corespunzătoare a deținuților.

Deținuții suspectați sau condamnați pentru infracțiuni cu caracter sexual sunt în mod special supuși unui risc mare de agresiune din partea celorlalți deținuți. Prevenirea acestor acte va reprezenta întotdeauna o provocare dificilă. O politică de separare a acestor deținuți de restul populației carcerale este deseori soluția utilizată. Totuși, deținuții în cauză pot plăti un preț ridicat pentru relativa lor securitate prin programele de activități în mod cert mai limitate decât cele ale unui regim de detenție obișnuit. O altă metodă constă într-o politică de dispersare a deținuților în cauză, în interiorul penitenciarului. Pentru ca o asemenea metodă să reușească, trebuie garantat mediul necesar integrării efective a acelor deținuți în zonele de detenție obișnuite. În special, personalul penitenciarului trebuie să se angajeze în mod sincer să reprime ferm toate manifestările ostile sau actele de persecutare în ce privește acești deținuți. O a treia metodă poate consta în transferarea deținuților la altă instituție, însoțită de măsuri menite să ascundă natura infracțiunilor lor. Fiecare din aceste politici prezintă avantajele și dezavantajele sale, iar CPT-ul nu dorește să se pronunțe în favoarea unei anumite metode sau a alteia. Într-adevăr, alegerea politicii care trebuie pusă în aplicare va depinde de circumstanțele particulare ale fiecărui caz.

Suprapopularea penitenciară

28. Fenomenul de suprapopulare continuă să distrugă sistemul penitenciar de-a lungul Europei și subminează grav tentativele de ameliorare a condițiilor de detenție. Efectele negative ale suprapopulării penitenciare au fost deja subliniate în rapoartele generale de activități anterioare.¹ Pe măsură ce și-a extins aria de activitate de-a lungul continentului european, CPT-ul s-a confruntat cu

¹ Al 2-lea Raport General - CPT/Inf (92) 3, paragraful 4 și al 7-lea Raport General - CPT/Inf (97) 10, paragrafele 12 -15.

o rată ridicată de înțemnițare și, în consecință, cu un surplus carceral important. Faptul că un stat înțemnițează un număr mare dintre cetățenii săi nu se poate explica într-un mod convingător printr-o rată ridicată a criminalității. Atitudinea generală a membrilor serviciilor responsabile cu aplicarea legilor și autoritățile judiciare trebuie, în parte, să fie responsabile.

În aceste circumstanțe investirea de sume considerabile în infrastructura penitenciarului nu constituie o soluție. Trebuie, mai degrabă, revăzute legislațiile și practicile în vigoare în materie de detenție provizorie, de pronunțare a sentințelor, precum și multitudinea de sancțiuni non-privative de libertate disponibile. Aceasta este tocmai metoda preconizată de Recomandarea nr. R (99) 22 a Comitetului Miniștrilor privind suprapopularea penitenciarelor și inflația populației din penitenciar. CPT-ul speră foarte mult că principiile stabilite în acest text esențial vor fi efectiv aplicate de către statele membre. Punerea în aplicare a acestei Recomandări merită să fie riguros supravegheată de Consiliul Europei.

Marile dormitoare comune

29. În anumite țări vizitate de CPT, mai ales în Europa Centrală și Orientală găzduirea deținuților se face deseori în dormitoare de mare capacitate care conțin toate sau cele mai multe dintre facilitățile utilizate zilnic de prizonieri, cum ar fi: spațiul de dormit, spațiul de zi și utilitățile sanitare. CPT-ul obiectează în privința principiului pe care se bazează aceste modalități de locuire în închisorile închise, iar aceste obiecții sunt și mai puternice atunci când, așa cum este cazul în mod frecvent, în dormitoare respective sunt ținuti deținuți în spații extrem de înghesuite și insalubre. Fără îndoială că diferiți factori, inclusiv cei de ordin cultural, fac să fie de preferat, în anumite țări, locurile de detenție colective în locul celulelor individuale. Totuși, sunt puține lucruri de spus în favoarea și multe de spus în defavoarea sistemului în care zeci de deținuți locuiesc și dorm împreună în același dormitor.

Dormitoarele mari implică inevitabil o lipsă de intimitate a deținuților în viața de zi cu zi. Mai mult, riscul de intimidare și violență este ridicat. Astfel de modalități de locuire pot facilita dezvoltarea sub-culturilor de factură criminală și menținerea coeziunii organizațiilor criminale. Acestea pot face astfel încât controlul efectiv realizat de personal să devină extrem de dificil, chiar imposibil. În special, în cazul unor tulburări în închisoare, nu pot fi evitate intervențiile exterioare care implică folosirea considerabilă a forței. Utilizând astfel de metode, o repartizare potrivită a fiecărui deținut, bazată pe evaluarea de la caz la caz a riscurilor și necesităților, devine, de asemenea, aproape imposibil de efectuat. Toate aceste probleme sunt extrem de accentuate atunci când numărul deținuților depășește un procent rezonabil de ocupare. Mai mult, într-o astfel de situație, folosirea excesivă a instalațiilor comune cum ar fi chiuvetele și toaletele și insuficienta aerisire pentru un număr atât de mare de persoane va conduce deseori la condiții deplorabile de detenție.

Totuși, CPT-ul trebuie să sublinieze faptul că trecerea de la marile dormitoare către unitățile de viață mai mici trebuie însoțită de măsuri care să garanteze că deținuții petrec o parte rezonabilă a zilei în afara unității lor de viață și sunt ocupați cu activități motivante, de diferite naturi.

Accesul la lumină naturală și la aer proaspăt

30. În mod frecvent, CPT-ul observă existența unor dispozitive, cum ar fi obloanele, jaluzelele, plăcile metalice amplasate în fața ferestrelor, care privează deținuții de accesul la lumina naturală și opresc aerul proaspăt să intre în dormitor. Astfel de dispozitive se întâlnesc frecvent în instituțiile de detenție provizorie. CPT-ul acceptă în totalitate faptul că în cazul unor deținuți ar putea fi necesare măsuri speciale de securitate destinate prevenirii riscului realizării rețelelor și / sau a activităților de natură criminală. Totuși, măsurile de această natură ar trebui să constituie excepția și nu regula.

Aceasta presupune ca autoritățile competente să examineze cazul fiecărui deținut, pentru a determina dacă se justifică într-adevăr măsurile de securitate speciale în cazul respectiv. Mai mult, chiar atunci când aceste măsuri sunt necesare, ele nu trebuie niciodată să determine ca respectivii deținuți să fie privați de lumina naturală și de aerul proaspăt. Este vorba despre elementele fundamentale ale vieții, la care au dreptul toți deținuții. În plus, absența acestor elemente generează condiții favorabile răspândirii bolilor și, în special, a tuberculozei.

CPT-ul recunoaște că amenajarea unor condiții de viață decente în interiorul penitenciarelor poate costa mult și că, în mai multe țări, îmbunătățirea condițiilor este îngreunată de lipsa de fonduri. Totuși, înlăturarea dispozitivelor care acoperă ferestrele locurilor rezervate găzduirii deținuților (și instalarea, în cazuri excepționale unde acestea sunt necesare, a altor dispozitive de securitate cu o formă adecvată) nu trebuie să implice investiții prea mari și, în același timp, va avea efecte benefice pentru toate persoanele în cauză.

Bolile transmisibile

31. Răspândirea bolilor transmisibile și, în special, a tuberculozei, hepatitei și virusului HIV/SIDA, a devenit în domeniul sănătății o preocupare publică majoră într-un anumit număr de state europene. Deși aceste boli afectează și populația în general, ele au devenit o problemă gravă pentru anumite sisteme penitenciare. În această privință, CPT-ul s-a văzut obligat în mai multe ocazii, să-și exprime îngrijorarea privind măsurile inadecvate aplicate în vederea rezolvării acestei probleme. În plus, el a constatat adesea că, condițiile materiale în care deținuții sunt găzduiți nu pot decât să favorizeze răspândirea acestor boli.

CPT-ul recunoaște că în perioadele de dificultăți economice, cum ar fi cele cunoscute astăzi în mai multe state vizitate de CPT, trebuie făcute sacrificii, inclusiv în instituțiile penitenciare. Totuși, indiferent care sunt dificultățile întâlnite la un moment dat, faptul de a priva o persoană de libertate implică întotdeauna obligația de a fi responsabil de ea. Această obligație impune metode eficiente de prevenire, de depistare și de tratament. Respectarea acestei obligații de către autoritățile publice este cu atât mai importantă atunci când este vorba despre tratarea bolilor care riscă să fie fatale.

Folosirea metodelor actualizate de depistare, aprovizionarea regulată cu medicamente și alte produse conexe, disponibilitatea unui personal care să supravegheze ca deținuții să ia medicamentele prescrise în dozele respective și la intervalele stabilite, precum și, dacă este cazul, să țină regimuri alimentare speciale, constituie elementele esențiale ale unei strategii eficiente care vizează combaterea bolilor sus menționate și furnizarea îngrijirii medicale corespunzătoare deținuților în cauză. În mod similar, condițiile materiale în care are loc găzduirea deținuților cu boli transmisibile trebuie să fie propice ameliorării stării lor de sănătate. În afara luminii naturale și a unei bune aerisiri, trebuie să existe condiții igienice satisfăcătoare și să lipsească suprapopularea.

Mai mult, deținuții în cauză nu trebuie să fie separați de restul populației penenciarului, cu excepția momentului în care această măsură este strict necesară din motive medicale sau alte motive. În această privință, CPT-ul ține să sublinieze în mod special, că nu există nici o justificare medicală pentru izolarea unui deținut pentru simplul motiv că este seropozitiv cu HIV.

Pentru a risipi toate neînțelegerile asupra acestor probleme, revine autorităților naționale să facă astfel încât să existe un program complet de educare pe tema bolilor transmisibile atât pentru deținuți cât și pentru personal. Un astfel de program trebuie să trateze modurile de transmitere și mijloacele de protecție precum și aplicarea măsurilor preventive adecvate. El va susține, în mod special, accentuarea riscurilor de transmitere a HIV și a hepatitei B / C prin contact sexual și droguri intravenoase, și explicarea rolului lichidelor corporale ca purtători ai HIV-ului și ai virusurilor hepatitei.

Trebuie, de asemenea, subliniat că informațiile și sfaturile adecvate trebuie date înaintea tuturor testelor și în cazul unui rezultat pozitiv după testele de depistare. În plus, este de la sine înțeles că informațiile referitoare la pacienți trebuie să fie protejate de secretul medical. Ca principiu, toate intervențiile în acest domeniu trebuie să se bazeze pe consimțământul documentat al persoanei în cauză.

În plus, pentru a face mai eficient controlul bolilor menționate mai sus, toate ministerele și organismele care lucrează în acest domeniu într-o țară dată, trebuie să realizeze o coordonare optimă a eforturilor lor. În acest sens, CPT-ul ține să sublinieze că, după eliberare² trebuie să fie garantată continuitatea tratamentelor.

Unitățile de înaltă securitate

32. În toate țările există un anumit număr de deținuți care prezintă un înalt risc de securitate și care necesită în consecință condiții speciale de detenție. Riscul mare estimat în termeni de securitate al acestor deținuți poate rezulta din natura infracțiunilor pe care le-au comis, din modul în care reacționează la constrângerile vieții din închisoare, sau ca urmare a profilului lor psihologic / psihiatric. Acest grup de deținuți nu va reprezenta (sau cel puțin nu ar trebui să reprezinte, dacă sistemul de clasificare funcționează în mod satisfăcător) decât un procent foarte mic din totalul populației din închisoare. Totuși, acest grup preocupă în mod special CPT-ul, deoarece necesitatea luării unor măsuri excepționale în ceea ce îl privește comportă un mai mare risc de aplicare a unui tratament inuman și degradant.

Deținuții care prezintă un grad de risc semnificativ de ridicat în termeni de securitate trebuie să se bucure, în incinta unității de detenție, de un regim relativ mai puțin constrângător pentru a compensa severitatea situației lor din închisoare. În deosebi, ei trebuie să aibă posibilitatea de a se întâlni cu deținuții din unitatea lor și de a li se propune o gamă largă de activități. Ar trebui făcute eforturi speciale pentru a promova o atmosferă bună în interiorul unităților de înaltă securitate. Obiectivul ar trebui să fie stabilirea de relații pozitive între personal și deținuți. Acesta este în interesul nu numai al tratamentului de factură umană aplicat ocupanților unității, ci și al menținerii unui control și a unei securități eficiente, inclusiv în ce privește securitatea personalului.

Existența unui program satisfăcător de activități este la fel de importantă, dacă nu, chiar mai importantă într-o unitate de înaltă securitate decât într-una normală. Un astfel de program poate face mult pentru a contracara efectele negative asupra personalității unui deținut, asupra vieții în ambianța izolată a unei astfel de unități. Activitățile propuse ar trebui să fie cât se poate de variate (educație, sport, munca având și valoare de formare profesională etc.) În ceea ce privește munca, este clar că din motive de securitate pot fi excluse multe tipuri de munci pe care le întâlnim într-un penitenciar normal. Oricum, asta nu înseamnă ca deținuții să fie ocupați numai cu munci plictisitoare.

Este de la sine înțeles că deținuții nu trebuie să fie supuși unui regim special de securitate mai mult decât o cere riscul pe care îl reprezintă. Aceasta necesită revizuirea periodică a deciziei de plasare. Astfel de revizuiuri ar trebui să fie întotdeauna bazate pe o evaluare permanentă a fiecărui deținut de către un personal specializat într-o asemenea evaluare. Mai mult, deținuții ar trebui pe cât posibil, să fie informați pe deplin asupra motivului plasării lor și, dacă este cazul, despre reînnoirea lui, aceasta permițându-le să folosească la maxim posibilitățile de recurs împotriva acestei măsuri.

² A se vedea totodată "Servicii de sănătate în închisori", secțiunea "boli transmisibile".

Condamnații pe viață și alți deținuți care execută pedepse lungi

33. În multe state europene, numărul deținuților condamnați pe viață și a altor deținuți care execută pedepse pe termen lung este în creștere. În timpul unor anumite vizite, CPT-ul a constatat că situația acestor deținuți lăsa mult de dorit în ce privește condițiile materiale, programele de activități și a posibilităților de a avea contacte umane. În plus, mulți dintre acești deținuți au fost supuși unor restricții speciale de natură a accentua efectele dăunătoare inerente unei întemnițări de lungă durată. Exemple de astfel de restricții sunt: separarea permanentă de restul populației penitenciarului, punerea cătușelor deținutului la fiecare ieșire din celulă, interdicția de a comunica cu alți deținuți și restrângerea dreptului la vizite. CPT-ul nu întrevide nici o justificare pentru aplicarea de restricții nediscriminatorii tuturor deținuților supuși unui anumit tip de pedeapsă fără a ține cont de riscurile individuale care vor putea (sau nu vor putea) apărea.

Toate întemnițările de lungă durată pot avea efecte de desocializare asupra deținuților. În afară de faptul că sunt instituționalizați, acești deținuți pot fi afectați de o serie de probleme psihologice (dintre care pierderea respectului de sine și deteriorarea capacităților sociale) și tind a se detașa din ce în ce de societatea în care majoritatea dintre ei vor sfârși prin a se reîntoarce. După părerea CPT-ului, regimurile propuse deținuților care execută pedepse lungi ar trebui să compenseze aceste efecte într-un mod pozitiv și proactiv.

Deținuții în cauză ar trebui să aibă acces la o gamă largă de activități motivante, de naturi diferite (munca, de preferat cu valoare vocațională, educația, sportul, recreerea, activitățile în comun). Mai mult, ar trebui să fie în măsură să dețină un anumit grad de libertate pentru a alege modul în care își petrec timpul, însuflându-li-se astfel un simț al autonomiei și al responsabilității personale. Ar trebui luate măsuri suplimentare pentru a conferi un sens perioadei în care sunt încarcerați. Mai precis, instituirea de programe de tratament individualizate și suportul psihologic potrivit sunt importante pentru a ajuta deținuții să se confrunte cu încarcerarea lor și, când va veni timpul, să se pregătească pentru eliberare. Mai mult, efectele negative ale instituționalizării asupra deținuților care au de executat pedepse pe termen lung, vor fi mai puțin pronunțate, iar aceștia vor fi mai bine pregătiți pentru eliberare dacă au efectiv posibilitatea de a rămâne în contact cu lumea exterioară.